

Observator

Tidsskrift for studenter og kandidater
i samfunnsøkonomi

Utgave 1
31.03.2017
Økonomiens
tilstand

Innhold

02

Innsyn

Av Oskar Randen

03

Reddet Keynes Verdensøkonomien?

Av Ole Myrnes

07

Mikroøkonomi i praksis

Av Eirik Rønning Strand

12

Om SSB, mak- romodeller og økonometriens historie

Av Oskar Randen

16

Skal Sentralban- ken lene seg mot vinden?

Av Vera Kvisgaard

19

The vague link be- tween American Pale ale and Tax Justice

Av Nata de Coco

24

Intervju med insti- tuttleder Steinar Holden

Av Mikkel Riiser

30

Bokanmeldelse: Keynes+Hayek

Av Andreas Skulstad

33

6 i heisen

Av Ingeborg Gunstad

Redaktøren

Oskar Randen

Innsyn

Kjære leser.

Observator er tilbake,

Et eller annet sted gikk det ordentlig galt. En gang tidlig i 2014 gikk Observator under. Bygget på 67 år med engasjerte økonomistudenter, og med bidragsytere som har inkludert både nobelprisvinnere, en statsminister og en god andel av professorene ved instituttet. Heldigvis er vi tilbake i ny innpakning. Måtte Observator aldri dø!

Innsikt har tradisjonelt vært en av tidsskriftets to ledere. I denne spalten tas det opp temaer som angår studentene og samfunnsøkonomimiljøet spesielt. Siden Observator sist ble utgitt har det skjedd noen faglige endringer på huset. Blant annet har økonometri (med god grunn) blitt obligatorisk fag på bachelorprogrammet. Det er kjipt å tenke på at det finnes økonomer som er utdannet uten å lære noen av de mest sentrale analyseverktøyene vi har. I tillegg ser faget History of economics ut til å være på vei tilbake etter sommeren. Det tror jeg jeg alle, og kanskje spesielt re-tenkerne i Rethink Economics, er veldig glade for. Og mens vi snakker om Rethink: Den relativt unge organisasjonen har slått røtter på Blindern det siste året, som en kritiker av det de ofte kaller mainstream eller «nyklassisk» økonomi. Flere av professorene på instituttet har tatt til motsvar, blant annet Moene, Mehlum og Holden. Sistnevnte tok en prat med Observator, som dere kan lese mer om i denne utgaven.

Observator har hatt som tradisjon å publisere eksamensoppgaver

med toppkarakter, bakerst i tidsskriftet. Om du tar en titt på utgave 1986-6/7, kan du finne en besvarelse skrevet av Holden selv. Kommentaren fra sensor er at «en såpass god besvarelse kan virke skremmende på enkelte studenter som finner en slik prestasjon klart utenfor sitt mulighetsområdet». Interessant nok finner man i et Observatornummer på samme tid, et lesebrev fra sosialøkonomistudent «Martin», som stiller seg kritisk til økonomifaget. Mangel på historisk perspektiv, ensidig vekt på «nyklassisk teori», og for mye matte er noe av kritikkene Martin kommer med. Denne typen kritikk er altså verken ny, eller ukjent for professorene. Spørsmålet er om den er treffende.

Sist men ikke minst vil jeg nevne at Nina Midthjell kommer til å gi seg som foreleser i Monetary Policy etter dette semesteret. Jeg er usikker på hvor mange forelesere på universitetet det er som kan navnet på samtlige studenter de underviser, men jeg tror ikke det er mange. Dyktige og engasjerte forelesere er universitetets viktigste ressurs, og vi trenger flere slike i fremtiden.

Jeg vil takke alle som har bidratt til dette nummeret, og jeg håper du nyter denne første utgaven av nye Observator.

Reddet Keynes verdensøkonomien?

Ole Myrnes

De turbulente mellomkrigsårene utfordret både rådende økonomisk teori og etablerte prinsipper for utøvelsen av økonomisk politikk. Gjennom kriseårene vokste det fram en erkjennelse i økonomifaget om at frimarkedstankegangen, som hadde preget økonomisk tenkning i perioden frem mot første verdenskrig, ikke kunne tilby noen tilfredsstillende kur mot langvarig depresjon og massearbeidsledighet. Anført av teoriene til John Maynard Keynes, fikk nye ideer som foreskrev aktiv statlig deltakelse i økonomien relativt raskt innpass i økonomifaglige kretser. Likevel, til tross for det som i ettertiden har framstått som en revolusjon innen makroøkonomisk tenkning, fikk de nye ideene kun begrenset innflytelse på utøvelsen av økonomisk politikk i denne perioden.

Gammel teori møter ny økonomisk virkelighet

Ved avslutningen av første verdenskrig i 1918 framstod prinsippet om en retur til «førkrignormalen» som en viktig rettesnor for den økonomiske politikken i de fleste land. Ved å balansere offentlige budsjetter, gjeninnføre frihandel, lede valutakursene tilbake til såkalt pari – markedsverdien målt i gull fra før verdenskrigen - og trekke staten tilbake fra den intervensjonistiske rollen i økonomien som hadde blitt fremtvunget gjennom krigsårene, ble det hevdet at man kunne vende tilbake til perioden med relativ stabil vekst som hadde kjennetegnet verdensøkonomien før krigen.

Denne tilnærmingen ble understøttet av rådende økonomisk teori, som antydte at staten burde innta en passiv rolle i økonomien. Ideen om at økonomien ble drevet fra produksjonssiden, og at samlet tilbud nærmest automatisk ville skape tilsvarende etterspørsel, stod sterkt i virkelighetsbildet til sentrale aktører bak den økonomiske politikken. Staten skulle spille en tilretteleggende rolle i pengepolitikken ved å sikre en stabil pengeverdi. Utover dette tilsa den såkalte kvantitetsteorien at en aktiv pengepolitikk primært ville virke inn på prisnivået, og kun ville ha en begrenset effekt på det samlede aktivitetsnivået i en økonomi. Når det kom til finanspolitikken ble det hevdet, av tilhengerne av det som har blitt betegnet som «the Treasury view», at en økning i offentlig pengebruk finansiert ved låneopptak nødvendigvis ville fortrenge en tilsvarende mengde privat forbruk eller sparing. Dermed ville, i henhold til dette synet, ekspansiv finanspolitikk i krisetider kun ha begrenset innvirkning på produksjon og sysselsetting.

Ideen om å vende tilbake til normaltilstanden gjennom en passiv

statlig politikk fungerte tilsynelatende godt den første etterkrigstiden, men i løpet av 1920-årene ble det tydelig at selve fundamentet for den stabile utviklingen hadde forvitret. Krigen hadde bidratt til å forsterke strukturelle skjevheter i verdensøkonomien. Europeisk industriproduksjon mistet i løpet av krigsårene adgangen til viktige markeder, og slet etter krigen med å konkurrere på like vilkår med mer produktiv industri i andre deler av verden. Tyskland hadde blitt pålagt enorme krigsskadeerstatninger, og dette førte til en vanskelig gjenoppbyggingsprosess og en gjeldsbyrde som ikke var bærekraftig på sikt. I tillegg innebar målet om å føre valutaene tilbake til gammel kurs i mange land en kontraktiv pengepolitikk som virket sterkt hemmende på økonomien. Disse underliggende ubalansene danner grunnlaget for konjunktursvingninger gjennom hele 1920-tallet, før krakket på Wall Street i 1929 kastet verdensøkonomien ut i krisen som har blitt stående igjen som det mest alvorlige økonomiske tilbakeslaget i det 20. århundret.

Keynesianerne kommer

Troen på selvregulerende markeder og ideen om en passiv tilretteleggerstat stod lenge sterkt blant politiske beslutningstakere, men blant økonomene ble det tidlig utarbeidet teorier som forela nye virkemidler i den økonomiske politikken. Keynes kom gjennom hele 1920- og 1930-tallet med en rekke angrep, både av teoretisk og av mer praktisk-politisk art, mot de «klassiske økonomene» og det han mente var en feilslått økonomisk politikk i Storbritannia. I Norge utviklet Ragnar Frisch egne teorier, og med sitt «aktive grunnsyn» bidro han med intellektuell ballast til en gryende politisk opposisjon som krevde en sterkere statlig innblanding i økonomien. I andre land sørget nasjonale økonomer for egne bidrag til det som løst kan defineres som keynesiansk økonomisk teori.

Kjernebudskapet i den nye makroøkonomiske teorien var at staten både kunne og burde spille en mer aktiv rolle i økonomien. Keynes og hans tilhengere forkastet ideen om at markedet, i det minste i et kortsiktig til mellomlangt tidsperspektiv, selv ville sørge for en etterspørsel som svarte til tilbudet i økonomien. For å underbygge dette synet introduserte Keynes begrepet effektiv etterspørsel, som en betegnelse på den faktiske etterspørselen som rådet i en økonomi på et gitt tidspunkt. Det var ifølge Keynes langt ifra noen automatikk i at denne ville svare til økonomiens faktiske produksjonskapasitet.

Der nyklassisk økonomisk teori hadde forespeilet at økonomien relativt raskt ville vende tilbake til en likevekt hvor etterspørselen svarte til tilbudet, hevdet Keynes at den svekkede etterspørselen etter en alvorlig krise kunne føre økonomien inn i en nærmest permanent

Økonomisk teori og politikk i mellomkrigstiden

White and Keynes

tilstand hvor samfunnets produksjons- og sysselsettingsnivå var langt unna det som potensielt var mulig. Dette begrunnet Keynes med en teoretisk nyvinning, den såkalte likviditetspreferansen. Keynes påpekte at økonomiske aktører hadde en tendens til å sitte med store likvider når framtidsutsiktene var usikre. Dette bidro til å trekke penger ut av den økonomiske sirkulasjonen, slik at etterspørselen sank under tilbudet. Gjennom en selvforsterkende mekanisme ville så det opprinnelige etterspørselsfallet føre til ytterligere svekkede framtidsutsikter, som igjen ville føre til at mer penger ble trukket ut av sirkulasjon. Resultatet av denne dynamikken var at den effektive etterspørselen kunne bli atskillig lavere enn produksjonspotensialet i økonomien skulle tilsi.

I følge Keynes kunne staten reversere den negative etterspørselsspiralen som ville oppstå i kjølvannet av en alvorlig krise gjennom en aktiv motkonjunkturpolitikk. Ekspansiv pengepolitikk ville føre til at likviditet ble sprøytet inn i økonomien, noe som i sin tur ville stimulere til økte private investeringer. Størst vekt la Keynes imidlertid på finanspolitikken mulige rolle. Om myndighetene tilbød arbeid til arbeidsledige eller selv satte i gang egne investeringsprosjekter, ville inntektene i økonomien, og dermed også konsum- og investeringsnivået, øke. Ringvirkningene av en opprinnelig økning i offentlige utgifter ville i sin tur stimulere aktivitetsnivået i økonomien som helhet, noe som igjen ville bidra til å endre forventningene om den fremtidige økonomiske utviklingen. Dermed ville en aktiv stat, gjennom denne såkalte multiplikatoreffekten, bidra til at økonomien igjen tenderte mot en «god» likevekt, der effektiv etterspørsel svarte til produksjonskapasiteten.

En økonomisk-politisk revolusjon?

Den Keynesianske revolusjonen etablerte et viktig teoretisk grunnlag for en større statlig rolle i økonomien. Politikere som ønsket radikale endringer i den økonomiske politikken hentet mye legitimitet fra den nye teorien, og fra slutten av 1930-årene er det flere eksempler på at Keynesianske ideer hadde fått et fotfeste i en rekke land. I USA trekkes gjerne Roosevelts New Deal-program opp som et tydelig utslag av et Keynesiansk tankesett. I Norge gikk Arbeiderpartiet i 1935 inn i regjering med et kriseprogram som inneholdt en rekke keynesianske elementer, blant annet i form av statlige låneopptak og en aktiv investeringspolitikk.

Til tross for en viss innflytelse er det likevel viktig å presisere at politikken som faktisk ble gjennomført kun i begrenset grad fulgte formaningene som lå i den nye teorien. Kriseprogrammet i USA hadde sitt opphav i ulike intellektuelle strømninger, og tiltakene som ble gjennomført var ofte ikke begrunnet i økonomisk teori, men bar snarere preg av å være improviserte løsninger på akutte problemer. I Norge krevde Arbeiderpartiet radikale endringer mens partiet var i opposisjon, men i regjering var partiets politikk langt unna å være noen finanspolitisk revolusjon. I Storbritannia, hvor Keynes tidlig hadde oppnådd status som en stor autoritet, sto finanspolitisk konservative byråkrater i «the Treasury» lenge i veien for noen dramatisk omveltning i den økonomiske politikken.

Det er flere årsaker til at den Keynesianske teorien ikke hadde større

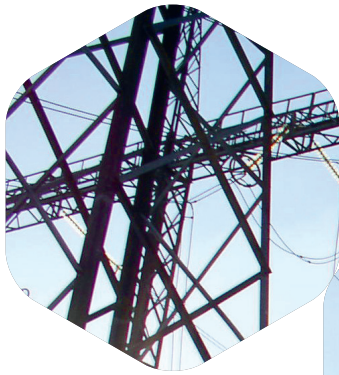
innvirkning på den økonomiske politikken i mellomkrigstiden. En viktig grunn var at tiltakene som den nye teorien foreskrev innebar et dramatisk brudd med det som tidligere hadde vært regnet for å være fornuftig politikk. Samtidens aktører hadde utglidningene i penge- og finanspolitikken under og etter første verdenskrig friskt i minnet, og mange fryktet konsekvensene av økonomisk-politisk eksperimentering.

Videre er det viktig å understreke at den nye makroøkonomien ikke bare var et forslag til en teknisk løsning på et økonomisk problem. I mange land brøt den nye teorien med hva som ble oppfattet å være rimelige grenser for statens myndighetsområde. Det var i tillegg en utbredt frykt for at underskuddsbudsjettering kunne true statens evne til å føre en selvstendig økonomisk politikk uavhengig av press fra statens kreditorer eller politiske særinteresser.

Til slutt kan det nevnes at de økonomiske vanskelighetene som preget mellomkrigstiden var i ferd med å gå mot slutten da Keynesianismen hadde fått sitt endelige intellektuelle gjennombrudd, og var i ferd med å framstå som et reelt alternativ i den økonomiske politikken. Selv om arbeidsledigheten var høy i de fleste land gjennom hele 1930-årene, og det tok tid før samlet produksjon nådde opp til førkrisenivå, snudde de negative trendene i de fleste land omkring 1933. I siste halvår av

“DETTE BEGRUNNET KEYNES MED EN TEORETISK NYVINNING, DEN SÅKALTE LIKVIDITETSPREFERANSEN.”

tiåret framsto ikke krisen lenger som like truende, og et radikalt skifte i penge- eller finanspolitikken virket følgelig mindre forlokkende. Resultatet av det overnevnte ble at krisepolitikken i mellomkrigstiden kun i begrenset grad kan karakteriseres som Keynesiansk. Det måtte en ny verdenskrig til før Keynesianismen fikk sitt endelige gjennombrudd i den økonomiske politikken.

Mikroøkonomi i praksis

Eirik Rønning Strand

I markedet for strøm er tilbud lik etterspørsel i ethvert øyeblikk. Selv ferskvarer som melk bruker et par dager fra den går ut av kua til den havner i butikken. Slik er det ikke med strøm. Strøm må i all praktisk betydning produseres samtidig som den forbrukes.

I en hverdag hvor eget strømforbruk føles tilfeldig, er det rart at dette er mulig. Jeg vet ikke hvor lenge jeg skal ha på lyset på rommet mitt neste måned. Beslutningen min om å slå på eller av lyset er upåvirket av pris og hvor mye vann som renner gjennom kraftverk i Norge. Til tross for dette blir det altså lys hver gang jeg slår på bryteren, selv om ingeniørene rundt på norske kraftverk velger sin strømproduksjon uten å vite når jeg slår på kaffetrakteren. At denne klareringen forgår hvert eneste minutt er ganske utrolig.

Strøm er også et av få goder som er homogent. Strømmen du får i kontakten er akkurat den samme uavhengig av hvor i landet du bor eller hvilket selskap du betaler for å levere den. Elektrisitet i Norge var siden første den gatebelysningen i Oslo på slutten av 1800-tallet detaljstyrt av staten. Både pris, produksjon, og utbygging av vassdrag. Dette ble sett på som helt nødvendig med tanke på klareringsproblemet beskrevet ovenfor, og den nødvendige funksjonen elektrisitet etter hvert hadde for industri, husholdninger, sykehus osv.

På 1980-tallet ble det investert stadig mer i vannkraft. De kostbare investeringene i vannkraft var fra utbyggernes side basert på forventninger om stigende kraftpriser, og ble oppmuntret fra myndighetenes side i frykt for å ha for lav produksjonskapasitet. Økt tilbud og stadig høyere pris gjorde

at man fikk et stort kraftoverskudd. Dette løste man ved å eksportere strøm til Sverige til en langt lavere pris enn det norske forbrukere betalte.

Denne utviklingen gjorde at mange begynte å spørre seg om det fantes et mer effektivt design av strømmarkedet? I 1988 fikk Einar Hope, en samfunnsøkonom ved Norges Handelshøyskole, et utredningsoppdrag av Finansdepartementet og Olje- og energidepartementet hvor formålet var å øke samfunnsøkonomisk effektivitet i strømmarkedet gjennom konkurranse.

Utredningen ble toneangivende for det som skulle bli Norges nye kraftmarked, gjennom Energiloven som trådte i kraft i 1991. Svært sentrale i utformingen av det som skulle bli en deregulering av kraftmarkedet var den gangens Olje- og energiminister, Eivind Reiten, og departementsråd, Tormod Hermansen, begge utdannet samfunnsøkonomer fra UiO.

Før Tormod Hermansen arbeidet med lovforslaget om omstrukturering av strømmarkedet, jobbet han som universitetslektor i Bergen. Der skrev han boken «Mikroøkonomisk teori. En elementær innføring». Hermansen glemte ikke innholdet i egen lærebok når han gikk over til å bli departementsråd, for utformingen av dagens strømmarked er som tatt ut fra ECON1210 - eller et hvilket som helst annet innføringsfag i mikroøkonomi. På 1990-tallet, som direktør i Televerket, spilte han også en ledende rolle i liberaliseringen av telekommunikasjon i Norge.

Drift og bygging av strømmnett er et typisk naturlig monopol,

Når teori blir virkelighet

med store faste kostnader ved bygging og drift av nettet, men med grensekostnad tilnærmet null i selve produksjonen - som i dette tilfellet er flytting av strøm. Før Energiloven var dette arbeidet forbeholdt Statkraft. Da den nye loven trådte i kraft i 1991 ble denne oppgaven ble skilt fra Statkraft og overført til det nye statlige selskapet Statnett. Statnetts oppgave ble å opprettholde en stabil strømtilførsel til forbrukeren og å drifte, vedlikeholde og bygge ut strømmettet i Norge, samt strømmettet ut av Norge. Statnett har ikke som mål å tjene penger. Beslutningene om utbygging gjøres på bakgrunn av samfunnsøkonomiske kalkyler.

På hver sin side av strømkabelen derimot, i produksjon og salg, er det fri konkurranse. Dette gir mer riktige insentiver for aktørene. Om det brukes mer strøm på ettermiddagen og om vinteren, bør den økte etterspørselen også gi en høyere pris slik at produsentene blir belønnet for å produsere når strømmen trengs. Tilsvarende bør forbrukerne belønnes med en lavere pris for å bruke strøm når kapasiteten hos produsentene er størst.

Men økt frihet til produsentene gjør også at man får et problem med å opprettholde strømbalansen, altså å sikre at det blir lys hver gang jeg slår på bryteren. Er det mulig å få en slik balanse bare ved å sette riktig pris? Og hvordan skal man sette en slik pris? Ikke bare må prisen være riktig gitt den informasjonen som ligger tilgjengelig, den må også justeres kontinuerlig - når det plutselig blir kaldere i Oslo, eller når turbiner i et vannkraftverk må repareres, altså når det brukes mer eller produseres mindre enn forventet. Hadde det ikke vært for at produksjon og forbruk skjer nesten momentant, hadde det vært nok å opprette en plattform hvor aktørene møttes og forhandlet om pris, slik at prisen til enhver tid tilpasset seg markedet. Markedsprisen hadde oppstått av seg selv i en velkjent dynamikk mellom tilbud og etterspørsel. Men på grunn av samtidigheten i produksjon og forbruk av strøm, finnes det ikke tid til dette.

Den geniale løsningen på dette problemet var å ta de mikroøkonomiske mekanismene, som vanligvis brukes som en tilnærming til virkeligheten, og gjøre virkelighet av dem ved å skape en møteplass for produsentene og forbrukerne - et marked. Det ble opprettet et statlig selskap kalt Nord Pool Spot, som skulle kartlegge tilbud og etterspørsel for produksjon og forbruk i fremtiden, og bestemme prisen gitt disse framskrivningene.

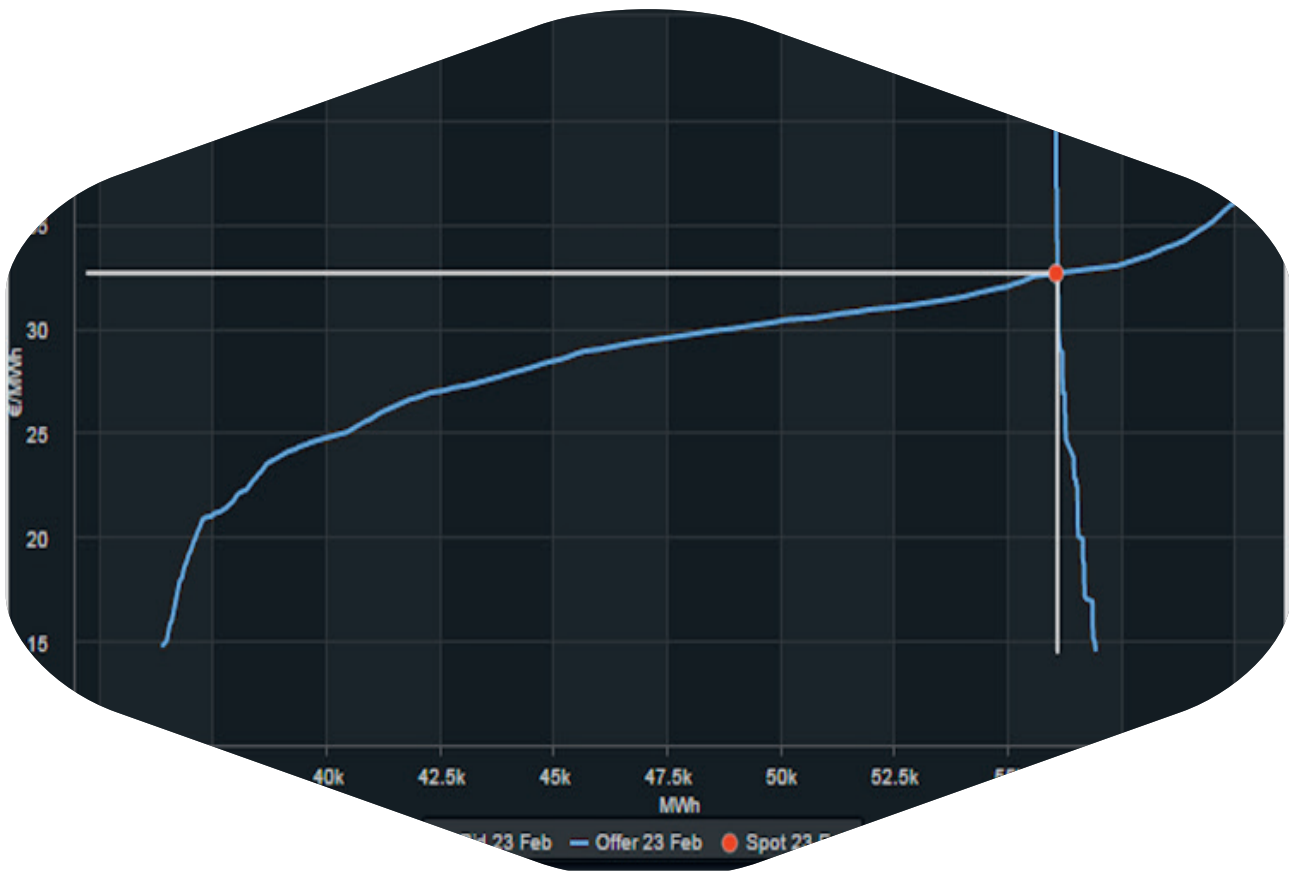

Hver dag holder Nord Pool Spot det som kalles en auksjon. De ringer de største aktørene og spør «hvor mange MWh med strøm har du lyst til kjøpe/selge for x kroner per MWh?». Aktørene må opplyse et ønsket kvantum for over 1000 priser som ligger mellom minus 500 euro per MWh (negative priser har forekommet i både Tyskland og Danmark det siste året) og 3000 euro per MWh. Dette må aktørene svare på for hver time hele døgnet. Svarene aggregeres og tegnes som kurver i et diagram med mengde strøm på x-aksen og pris på y-aksen, og danner kanskje ikke overraskende to kurver. En tilbudskurve som går opp og en etterspørselskurve som går ned, som også krysser hverandre i en velkjent og herlig likevekt. Likevektsprisen kalles dessverre ikke for p^* , men ”spot-pris”. Alle aktørene er forpliktet til å kjøpe og selge det kvantumet de sa de ville til spot-prisen under auksjonen.

Hvis aktørene under auksjonen leverer og kjøper akkurat det de lovet, vil Statnett sin rolle i å levere strøm og balansere input og output i nettet være enkel. Men det er ikke alltid dette er tilfellet, fordi strømforbruk vil aldri kunne forutsees perfekt fra leverandørene. Små variasjoner mellom estimert og faktisk tilbud og etterspørsel «overlevs» ved å justere frekvensen i nettet. Strømmen du tar ut fra støpselet varierer derfor noe i styrke. I prinsippet kunne man, men godt nok syn, sett lyspæra flimre i takt med tilbudsoverskudd og -underskudd. Ved større avvik går Statnett inn og handler på et intradagmarked. Tilbuds- og etterspørselskurvene som dannes hos Nord Pool Spot gir en gyllen mulighet til å kunne bruke grunnleggende mikroøkonomisk teori om tilbuds- og etterspørselskift i praksis. I alle andre markeder er tilbud- og etterspørselskurvene noe som er teoretisk konstruert. Vi vet jo aldri hva konsumentenes marginale betalingsvilje er, vi observerer kun pris og kvantum. Det er selvfølgelig mulig å estimere helningene ved å observere endringer i etterspørsel og tilbud ved prisforandringer, men kurvenes sanne natur forblir ukjent.

Kraftkabler fra Rjukan

Etterspørsel/tilbud for strøm

Aggregert tilbud og etterspørsel for 24 timer 23. Februar.

Et moment i diskusjonen om deregulering og økt konkurranse i kraftmarkedet, var knyttet til hvorvidt tilbud og etterspørsel av strøm er priselastisk. Om forbrukerne bruker den strømmen de ønsker og produsentene produserer etter kapasitet, uavhengig pris, så ville en deregulering ikke hatt de ønskede positive effektene.

Etterspørselen etter strøm er som forventet tilnærmet perfekt uelastisk på kort sikt, som vist i figuren er etterspørselskurven er loddrett. De fleste av oss vasker klær når vi har tid og ikke når strømmen er billigst. Eventuelle tilpasninger, som å bruke ved istedenfor strøm kan forekomme, men da ofte på lenger

sikt enn én dag. Kraftintensiv industri har større insentiver til å tilpasse produksjon etter pris, men slike beslutninger tas nok også på lengre sikt enn på en dag.

Tilbudskurven derimot, er mer prissensitiv. I hvert fall innenfor normale produksjonsnivåer. Den kraftige stigningen i tilbudskurven til høyre side for likevekten i figuren er typisk, og fortsetter gjerne opp på enda høyere nivåer. En slik form på tilbudskurven forklarer de ekstreme prisnivåene som plutselig har oppstått noen kalde vintre. Pris spiller noen rolle for produksjonskvantum hvis produsentene allerede produserer på full kapasitet, fordi de ikke kan øke produksjonen ytterligere. Den bratte delen av tilbudskurven ved lavere

“PÅ HVER SIN SIDE AV STRØMKABELN DERIMOT, I PRODUKSJON OG SALG, ER DET FRI KONKURRANSE”

produksjonskvantum kan forklares med kjernekraft og vindkraft, som på kort sikt har marginalkostnader tilnærmet null og derfor vil være loddrette for enhver positiv pris.

Det er ikke bare all den billige og rene energien som er fint med Norges vannkraft. Den utgjør også en stor samfunnsressurs ved at produksjonen enkelt kan justeres. Vannet kan spares. Derfor har vi har helning på tilbudskurven på norsk kraftproduksjon, fordi produksjonskvantum enkelt kan tilpasses salgsprisen.

Tyskland har siden Fukushima-ulykken hatt som mål å stenge all kjernekraft i landet. Den skal erstattes med fornybare energikilder som vind og sol. Desverre er dette energikilder som, i motsetning til norsk vannkraft, ikke kan spares. Et firma som eier en vindmøllepark eller solcellepanel, vil ønske å selge den strømmen de produserer så lenge prisen er positiv. Deres tilbudskurve er dermed loddrett, for en positiv pris. Å matche produksjon og forbruk i et land som kun har produksjon som varierer med været er vanskelig. Forbrukere ønsker å bruke strøm uavhengig av om det blåser eller om solen skinner. I dag løser Tyskland dette problemet med bruk av kullkraft, som ikke er avhengig av vær og vind.

Norges rolle som et “grønt batteri” til Europa er ikke bare ønskelig fordi vi har et overskudd av grønn energi, men nettopp fordi vi er velsignet med strømproduksjon med helning på tilbudskurven. Med kabler til Tyskland kan vi få tysk kraft når

det blåser og Tyskland få norsk kraft når det er stille.

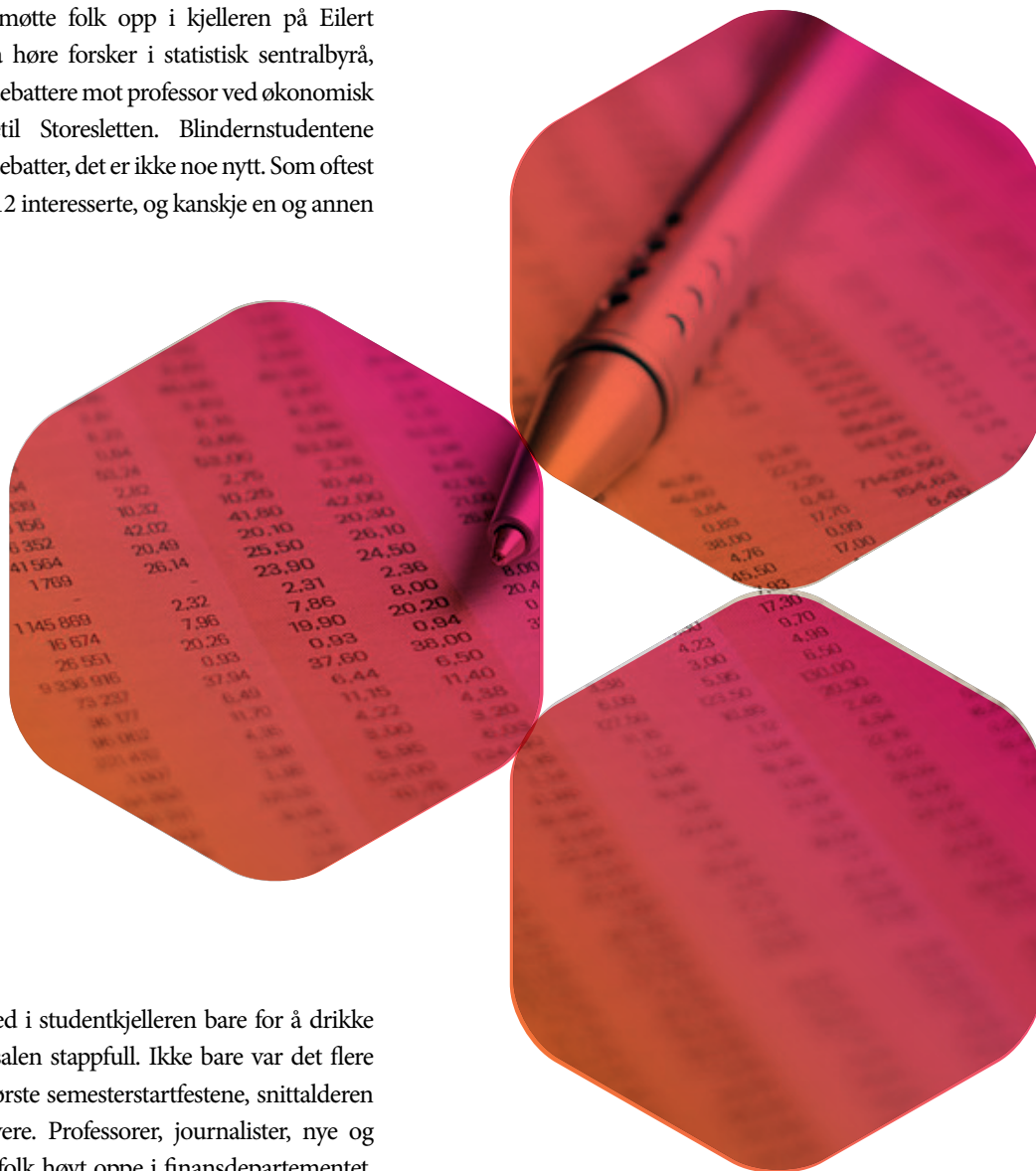
Dereguleringen av kraftmarkedet har av de aller fleste vært regnet som en suksess. Norge var på mange måter først ute i verden. Det eneste man hadde å se til var noen prøveprosjekter i England og New Zealand. Etter at Norge gjennomførte sin deregulering på 1990-tallet har resten av Norden, med unntak av Island, gjennomført lignende reformer av sitt marked. Samtidig har de blitt med i ett felles marked gjennom markedsplassen Nord Pool Spot, som nå er eid av de nordiske landene sammen. Resten av verden har også sett til Norge, og Nord Pool har i dag et eget underselskap Nord Pool Consulting som får oppdrag fra land over hele verden. Vårt eget system har med andre ord blitt en eksportartikkel, og ikke bare i idémessig forstand.

Kritiske røster har hevdet at økonomifaget er virkelighetsfjernt, men de delene av verden som faktisk er skapt av økonomer må sies å være skjermet fra slik kritikk. Så mitt svar er: Gi mer makt til økonomene, så vil både verden bli bedre og faget vårt mer virkelighetsnært.

Om SSB, makromodeller og økonometriens historie

Oskar Randen

1 5. februar 2017 møtte folk opp i kjelleren på Eilert Sundts hus, for å høre forsker i statistisk sentralbyrå, Ådne Cappelen, debattere mot professor ved økonomisk institutt på UiO Kjetil Storesletten. Blindernstudentene arrangerer stadig vekk debatter, det er ikke noe nytt. Som oftest består publikum av 10-12 interesserte, og kanskje en og annen

som har forvillet seg ned i studentkjelleren bare for å drikke øl. Denne gangen var salen stappfull. Ikke bare var det flere oppmøtte enn på de største semesterstartfestene, snittalderen var også betydelig høyere. Professorer, journalister, nye og gamle SSB-forskere og folk høyt oppe i finansdepartementet. Hva var det som hadde fått hele samfunnsøkonomi-Norge til å gå av skaftet?

Christine Meyer ble ny direktør i SSB i september 2015. I 2016 satt hun ned et utvalg som skulle gjennomgå SSBs forskningsvirksomhet. Dette resulterte i to kontroversielle anbefalinger. For det første, at SSB bør kutte antall forskere fra fra 80 til rundt 30 stykker, i bytte mot blant annet høyere lønn til de gjenværende. Disse bør så forske på en måte som er rettet mer mot å publisere i store internasjonale tidsskrifter. For det andre, og kjernen i kveldens debatt: SSB bør gå fra å ha hovedfokus på de store makromodellene KVARTS og MODAG, til å heller forske på de mer moderne (og bedre,

spør du Storesletten) DSGE-modellene. De av oss som ikke er økonomiprofessorer stiller seg nå spørsmålet: hva er egentlig forskjellen på disse modellene? Og hvorfor er Cappelen og Storesletten så uenige om hvilke som bør brukes? For å kunne forklare innholdet i denne debatten må vi begi oss ut på en reise gjennom økonomifagets historie, og da særlig økonometriens. I en sjø av modeller og faguttrykk kan selv en masterstudent falle av en gang iblant, men jeg kommer likevel til å gjøre mitt beste.

Vi kan starte med det grunnleggende. På starten av 1800-tallet

kom den Sveitsiske økonomen Jean Charles Léonard de Sismondi opp med en teori. Økonomien, målt i BNP, beveger seg opp og ned over tid, rundt en langtidstrend. I dag kjenner vi disse «opp og ned»-bevegelsene som økonomiske konjunkturer. Mye av økonomisk teori, særlig den basert på John Maynard Keynes, baserer seg på å jevne ut disse svingningene og dermed eventuelle negative virkninger, ved bruk av finans- og pengepolitikk. Keynes ideer fra 1930-tallet la på mange måter grunnlaget for moderne makroøkonomi, men de kom ut i en tid hvor empiri og økonomisk statistikk enda ikke hadde tatt igjen de mer teoretiske verkene a la Keynes.

I 1936 var Nederland fortsatt sterkt påvirket av den store økonomiske depresjonen i USA. Nederlenderen Jan Tinbergen, som også var den første nobelprisvinneren i økonomi (ved siden av vår egen Ragnar Frisch), lagde ved hjelp av data fra en nyåpnet avdeling av statistisk sentralbyrå i Nederland, det som skulle bli den første store makroøkonomiske modellen. I alt 24 ligninger skulle brukes til å anvende økonomisk teori for å hjelpe Nederland ut av krisen. Modellen var såkalt «Scenariobasert», og ga 1 av 7 mulige alternativer for hvilken politikk som burde føres. Dette kunne for eksempel være økte tollmurer eller økt offentlig investering. Tidligere hadde samfunnsøkonomi først og fremst vært et teoretisk fag, men Tinbergens tilgang på store datakilder gjorde det nå mulig å kombinere teoriene med empiri.

På samme tid som Tinbergen jobbet i Nederland, skjedde det økonomiske gjennombrudd i USA. Cowles-kommisjonen var et økonomisk forskningsinstitutt som lå under universitetet i Chicago, og bidro til mange av de største gjennombruddene i økonomisk modellering. Deres formål var å fremme kvantitativ og matematisk økonomi, og de ble etter hvert kjent under mottoet «Teori og måling». Mens Ragnar Frisch, Irving Fisher og flere allerede hadde grunnlagt Econometric Society i 1930, lagde økonomen og foretningssmannen Alfred Cowles prognoser for aksjekursene på Wall street. Etter crashet i 1929 begynte Cowles å stille seg skeptisk til måten han og andre laget disse prognosene på, og han ønsket å tilegne seg mer kunnskap om økonomi og statistikk. Cowles tok kontakt med Econometric Society og møtte med Fisher i 1931. Foreningen hadde i sine første år slitt med finansiering, og Cowles, som var en rik forretningsmann, tilbød seg å støtte dem med betydelige summer. Slik ble kommisjonen til, og sammen skapte de blant annet den første økonometriske vitenskapsjournalen:

Econometrica, med Frisch som første redaktør.

En som ble inspirert av Tinbergens modeller var den amerikanske nobelprisvinneren i økonomi Lawrence Klein. Klein hadde vært en del av Cowles-kommisjonen siden 40-tallet, og ble kjent som den første som lagde en stor makromodell som inneholdt Keynes teorier. Kleins modeller var også de første til å modellere hele USAs økonomi, og ble senere utviklet til blant annet Klein-Goldberger modellen i 1955 og senere til den store Brookins-modellen, som inneholdt nesten 400 ligninger. På 1960 og 70 tallet vokste bruken av disse store makroøkonomiske modellene, og de begynte å inneholde kvartalmessige og i noen tilfeller også månedlige data, for å kunne gi stadig oppdaterte beskrivelser av økonomien. Optimismen økte, og mange så ut til å tro at de nye modellen skulle gi oss evnen til å modellere økonomien ned i minste detalj, og dermed sikre oss uante nye innsikter.

Så skjedde det noe uventet, Philipskurven falt sammen. Sammenhengen mellom inflasjon og arbeidsledighet (også kalt Philipskurven) som de store keynesianske makromodellene spådde, kunne ikke lenger forklare det som skjedde i økonomien. Utover 70-tallet havnet nemlig deler av verdensøkonomien i et nytt befinnende, stagflasjon. "Too much money chasing too few goods". Slik beskrev Milton Friedman den nye økonomiske situasjonen: Høy inflasjon kombinert med høy arbeidsledighet. De store makromodellenes manglende evne til å gi innsikt i stagflasjonen gjorde at de gradvis mistet mer og mer status.

Hos Cowles-kommisjonen hadde det på denne tiden dukket opp et konsept de kalte strukturelle modeller. En strukturell modell var en modell som var basert på kausale sammenhenger fra økonomisk teori, til forskjell fra en modell med rene statistiske sammenhenger. Begrepet om strukturelle modellene henviste også som oftest til simultanmodeller, altså modeller hvor flere av variablene påvirker hverandre samtidig. Et klassisk eksempel på en slik modell er modellen av tilbuds og etterspørselskurven. Tilbuds og etterspørselskurven er basert på økonomisk teori, og er ment å gjenspeile de faktiske kausale sammenhengene i økonomien.

I 1976 publiserer økonomen Robert Lucas en artikkel som skulle vise seg å ha stor innflytelse på makroøkonomisk modellering, helt frem til i dag: den berømte Lucas-kritikken. I de store makromodellene var sammenhengene mellom de økonomiske variablene basert på hvordan de hadde vært i fortiden. Om disse sammenhengene endret seg i fremtiden

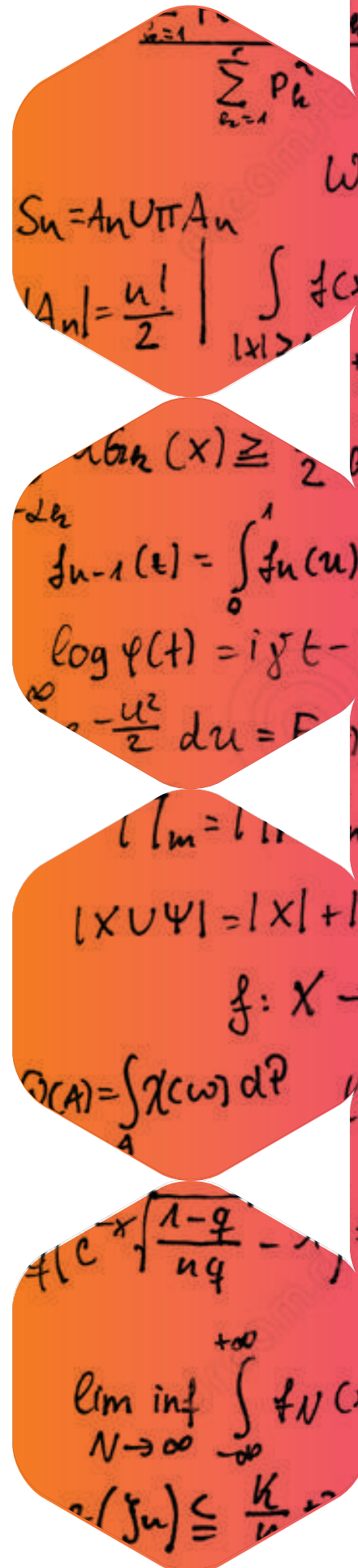
“Et konsept de kalte strukturelle modeller”

ville ikke modellene lenger kunne gi svar på hva som kom til å skje. Lucas mente at makromodeller av den typen Klein hadde laget slettes ikke var strukturelle, fordi parameterne i modellene endret seg når den økonomisk politikken endret seg. Sagt på en annen måte: Modeller som kun er «trent opp» på data fra fortiden, kan ikke lenger si noe om fremtiden. De bryter sammen. På grunn av dette kunne ikke de store makromodellene gi noe svar på hvilke konsekvenser man ville få dersom man brukte en alternativ økonomisk politikk. Lucas mente at makroøkonomer heller burde lage modeller basert på et mikroøkonomisk fundament, altså et fundament med parametere som forteller oss hvordan husholdninger, firmaer og andre aktører ønsker å oppføre seg i økonomien. Typiske eksempler på et mikrofundament ville være representative husholdninger og firmaer som maksimerer nytte og profitt over tid, i en økonomi med tilbud lik etterspørsel (markedslikevekt). Disse parameterne ville være «dype strukturelle» mente Lucas, og ved å ta med seg aktører som tenker fremover i tid i modellen, ville man også kunne forutse hva som skjedde dersom økonomien endret seg.

En tidlig og muligens ganske bokstavelig tolkning av Lucas kritikken kom fra Finn Kydland og Edward Prescott. I 1982 lagde de en modell kalt «Real business cycle» eller RBC-modellen. Denne modellen bygde på det mikroøkonomiske fundamentet som Lucas foreslo, og de økonomiske konjunkturerne blir skapt av eksogene teknologiske «sjokk». Modellen er «reell», til forskjell fra «nominell», fordi den ser på konjunkturerne som en effektiv hendelse i økonomien, ikke som forstyrrelser mellom tilbud og etterspørsel. I RBC-modellen velger folk å ikke jobbe i lavkonjunktur fordi dette er det mest effektive de kan gjøre. I lavkonjunktur er det lite produktivt å arbeide, og det er bedre å vente på en høykonjunktur før man begynner å jobbe igjen. Penger og inflasjon har ingen innvirkning i en slik modell, og myndighetene bør heller la konjunkturerne være i fred. Kydland og Prescotts modell var på mange måter den første DSGE-modellen. Problemet med modellen var at det empirisk sett så ut til å være en sammenheng mellom inflasjon og arbeidsledighet, i hvert fall på kort sikt.

DSGE-modellene tok sikte på å svare på det grunnleggende spørsmålet til Lucas: Hvordan kan en makromodell gi oss svar på hva som skjer i økonomien når den økonomiske politikken endrer seg? DSGE står for «Dynamic Stochastic General Equilibrium». «General» betyr at modellen tar for seg hele økonomien, «Equilibrium» betyr at tilbud og etterspørsel er i likevekt, «Dynamic» betyr at modellen inneholder et tidsperspektiv, og «Stochastic» betyr at økonomien i modellen utsettes for tilfeldige «sjokk», som for eksempel en endring i oljeprisen eller ny og betydningsfull teknologiangring.

Ut over 90-tallet dukket det opp forsøk på smelte RBC/DSGE rammeverket sammen med elementer fra keyneisansk teori. Resultatet ble de nykeynesianske DSGE-modellene. I disse modellene er det monopolistisk konkurranse mellom bedriftene, slik at de kan bestemme sine egne priser. Disse prisene er «trege», det vil si at det tar tid for bedriftene å justere dem. At prisene ikke umiddelbart justeres i møte med endrede sentralbanksrenter gjorde at man igjen kunne få en korttidssammenheng mellom inflasjon og arbeidsledighet. Philipskurven virket nok en gang! Historien vår befinner seg nå tilbake i kjelleren på Eilert Sundts hus. Kjetil Storesletten argumenterer for Lucas-kritikken, for DSGE-modellene. Siden de første RBC-modellene til Kydland og Prescott har DSGE-modellene utviklet seg mye. I Norges Bank tar de for eksempel i bruk DSGE-modellen NEMO (Norwegian Economy Model), for å analysere norsk økonomi på lang sikt. Disse modellene er langt fra like simple som de første RBC-modellene. De kan for eksempel inneholde oppdeling mellom tålmodige og utålmodige husholdninger, en avansert

$$\epsilon) = \varphi(\sqrt{\sigma_1^2 + \sigma_2^2} \epsilon)$$

$$c_{ik} \sigma_k^2 = \lambda_i; c_{ik}$$

$$y = \phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2}}$$

$$\log_2 \frac{1}{f(x)} dx$$

$$\sum_{-\infty}^{\infty} e^{-\frac{k^2 \pi^2}{2z}} = H(k)$$

$$-u) du =$$

$$[1 + i\beta \frac{1}{|t|}]$$

$$\left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}}\right)^{-1} |\Psi_5(t)| =$$

$$|x \cap \Psi|$$

$$\omega$$

$$(\alpha) = -\log_2 \left(\frac{\sum_{k=1}^n}{\sum_{k=1}^n} \right)$$

$$-x \sqrt{\frac{q(1-q)}{n}} + \alpha \left(\frac{1}{w}\right)$$

$$+\infty$$

finanssektor og mange andre modifikasjoner. Banken mener selv at disse modellene er det beste alternativet for å analysere lengre tidshorisoner, fordi de er «avhengig av å forstå hvilke krefter som er i sving og hvordan de virker i økonomien». For å studere økonomien på kort sikt bruker de derimot en kombinasjon av mer ateoretiske VAR-modeller, blandet sammen med NEMO, i en kombinasjonsmodell de kaller SAM.

Ådne Cappelen argumenterer på den andre siden for KVARTS- og MODAG-modellene til SSB. Dette er store makromodeller som kan minne mer om de som ble utviklet frem mot 1970-tallet. Sammenligningen blir likevel ikke helt presis. MODAG har eksistert siden tidlig på 80-tallet, og er basert på russiske Wassily Leontief sine «input output»-modeller, bedre kjent som kryssløpsmodeller (Fun fact: Googles rangeringsalgoritme er basert på en kryssløpsmodell). Kryssløpsmodeller knytter «tilgang og anvendelse av produktene til ulike aktiviteter i økonomien», og deler opp økonomien i forskjellige sektorer. Modellen er nært knyttet opp mot sammenhengene i nasjonalbudsjettet, og inneholder hele 4000 ligninger. Ved første øyekast kan det kanskje virke åpenbart at denne modellen må være rammet av Lukas-kritikken? Her er det viktig å merke seg annet poeng som Robert Lucas trakk frem: Spørsmålet om en modell er strukturell eller ikke er et empirisk spørsmål, ikke et teoretisk et. Hvis parameterne i en makromodell holder seg stabile til tross for en stor eksogen endring i modellen, vil modellen per definisjon være strukturell. Sagt med andre ord: Om modellen passer med data når datagrunnlaget endrer seg, er den (per definisjon) strukturell. Dermed burde det være mulig å teste empirisk om modellen er strukturell eller ikke.

Et eksempel på dette er David Hendry og den såkalte «LSE-skolen» i økonometri. Hendry har laget forskjellige tester som kan brukes til å undersøke om økonomiske modeller har strukturelle brudd når økonomien endrer seg. Basert på disse testene mener han at modeller som har holdt sammen strukturelt sett i fortiden, til tross for politikkendringer, også har en stor sjanse for sjanse til å holde sammen i fremtiden. Hendry mener at disse modellene faktisk holder seg bedre enn DSGE-type-modellene når man ser på empiriske tester. Cappelen bruker denne typen tester for å argumentere for at MODAG holder sammen under store politikkendringer som for eksempel OPECs oljereguleringer på 1970-tallet eller endringer i pengepolitikken på 1990-tallet.

På spørsmålet om DSGE-modeller er makroøkonomiens fremtid eller ikke, ser det ut til at verden er delt. Empirisk sett ser de ut til å noen ganger lage bedre prognoser, og andre ganger ikke. Problemet er muligens at de ser ut til å helle mest mot ikke-siden. De siste årene har de blitt kritisert fra flere hold, kanskje mest kjent fra sjefsøkonomen i Verdensbanken, Paul Romer. Etter min mening kan det virke som om modellene har vært sitt virkningsområde. MODAG og KVARTS er gode på å forecaste økonomien «sånn som den er», mens DSGE-modellene kanskje er bedre til å isolere enkelte økonomiske mekanismer, spesielt hvis vi står ovenfor en betydningsfull endring i den økonomiske politikken. Ellers er konseptet «Ensemble learning», som går ut på å kombinere modeller, blitt stadig mer og mer populært. Konseptet kommer fra maskinlæringsmiljøet og kunstig intelligens, og kan minne om det Norges Bank bruker i sin korttidsmodell SAM. Psykolog og prediksjonsekspert Philip Tetlock mener at de beste modellene er som øyestikkere. Øyestikkerne har tusenvis av små øyne som til sammen skaper to store. Hver for seg er ikke øynene mye til hjelp, men kombinert sammen i øyestikkerhjernene skaper de et eksepsjonelt godt syn. Kanskje bør Cappelen og Storesletten ta inspirasjon.

Skal sentralbanken lene seg mot vinden?

Vera Kvisgaard

Før finanskrisen kunne mange sentralbanker verden over stolt klappe seg selv på skuldrene. De hadde lyktes med å styre ressursutnyttelsen i sine økonomier og sikre prisvekst i henhold til sine inflasjonsmål. Prisstabilitet skulle imidlertid vise seg utilstrekkelig for å sikre makroøkonomisk stabilitet, da sammenbruddet i det amerikanske boligmarkedet i 2007 raskt spredde seg gjennom verdens finansmarkeder og ble en global økonomisk krise. I etterkant av finanskrisen har det derfor vært enighet om

behovet for økonomisk politikk som adresserer stabiliteten i det finansielle systemet.

Sentralt i utformingen av et slikt politisk regime er spørsmålet om hvorvidt pengepolitikken aktivt skal ta hensyn til finansielle ubalanser. Skal sentralbanker ”lene seg mot vinden” og sette renten høyere enn det inflasjons- og produksjonsgapet tilsier i tider hvor gjeldsveksten er høy og prisbobler vokser?

Både årsak og kur

Gjennom å påvirke aktivapriser, gjeldsvekst og risikotakning er styringsrenten knyttet til sentrale drivere i oppbyggingen av finansielle ubalanser. Pengepolitikken kan dermed være både en årsak til, og en kur mot finansiell ustabilitet.

Et stabilt finansielt system, som er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko er et gode vi alle nyter godt av, og sentralt for en velfungerende realøkonomi. Som med de fleste andre markeder, er ikke finansmarkedet fritt for eksternaliteter. Det som er optimalt for hver enkelt bank eller finansinstitusjon, er ikke alltid optimalt for det finansielle systemet som helhet, og regulering som sikrer hver enkeltbanks stabilitet er ikke tilstrekkelig for å sikre systemets stabilitet. Derfor trengs tiltak rettet mot systemet som helhet.

Tinbergens verktøykasse

Den nederlandske nobelsprisvinneren Jan Tinbergen etablerte et enkelt prinsipp for økonomisk politikk: man må ha like mange verktøy som man har mål, og verktøyene må brukes for å oppnå målet de mest effektivt kan nå.

I tråd med Tinbergens prinsipp har mange land etablert makrotilsyn og tiltak rettet mot den systemiske risikoen i det finansielle systemet. For eksempel er det innført motsykliske bufferkrav, hvor bankene i gode tider skal bygge opp en buffer de skal kunne tære på i dårligere tider. Det vil kunne dempe kredittveksten i gode tider, og opprettholde kreditttilgangen i dårlige tider. Hensikten er å redusere sannsynligheten for krise, samt smittefaren og omfanget hvis en krise inntreffer.

Med utgangspunkt i Tinbergens prinsipp, kan debatten om pengepolitikken rolle i å stabilisere det finansielle systemet, i stor grad forstås som uenighet om hvorvidt pris- og finansiell stabilitet er gjensidig avhengig av hverandre, dermed et og samme mål, og uenighet knyttet til hvor effektivt pengepolitikken kan sikre finansiell stabilitet. Tillegges pengepolitikken for mye ansvar? Og hvor stor er egentlig gevinsten av å lene seg mot vinden?

...og bruke styringsrenten til å bremse oppbygging av finansielle ubalanser?

En overarbeidet styringsrente?

Hvis en høyere styringsrente bidrar til å motvirke kriser og finansiell ustabilitet, vil det kunne bidra til prisstabilitet – hensyn til finansiell stabilitet trenger dermed ikke gå på akkord med inflasjonshensynet. Imidlertid vil hensynet til finansiell stabilitet ofte ha en lenger horisont enn pengepolitikken i dagens inflasjonsstyringsregime, og på kort sikt vil det kunne oppstå konflikter mellom disse hensynene. Hensynet til finansiell stabilitet vil derfor kunne gjøre pengepolitikken mer uforutsigbar, når den tillegges mange avveininger. Det vil kunne svekke pengepolitikken tillit. Dette forsterkes av at sannsynligheten for kriser er ikke kan observeres – i motsetning til arbeidsledigheten eller prisnivået – slik at hensynet til finansiell stabilitet risikerer å bli en joker i rentesettingen.

På den andre siden, pengepolitikken og andre tiltak rettet mot finansiell stabilitet kan ha gjensidig påvirkning på hverandre og hverandres måloppnåelse. For eksempel virker styringsrenten gjennom finanssektoren, og det er ikke utenkelig at regulering

av denne sektoren vil kunne påvirke rentens effekt. Dermed vil det kunne være kontraproduktivt ikke å se målet om pris- og produksjonsstabilitet i sammenheng med målet om finansiell stabilitet.

Liten sannsynlighet for veldig høye kostnader

Mens en høy styringsrente har potensielle gevinster i form av redusert kritesannsynlighet på lenger sikt, kommer en kontraktiv politikk med kostnader i form av lavere vekst, sysselsetting og inflasjon på kort sikt. Er effekten av pengepolitikken på sannsynligheten for krise liten, slik at renten må avvike betydelig fra det inflasjon- og produksjonsgapet tilsier, kan disse kostnadene kan være store.

Selv om styringsrenten påvirker oppbyggingen av ubalanser, er effekten på kritesannsynligheten usikker. For eksempel, en høy vekst i gjeld relativt til BNP er hyppig brukt som mål på finansielle ubalanser, og forbindes med økt sannsynlighet for krise. Mens en høyere styringsrente kan bidra til å dempe gjeldsveksten, vil den samtidig bremse samlet produksjon. Virkningen vil derfor avhenge av om effekten er størst på gjeldsveksten eller produksjonen – telleren eller nevneren.

“De har valgt å lene seg mot vinden, særlig fordi usikkerheten knyttet til veldig lave renter er stor”

Når ingen politikk kan tenkes å forhindre alle kriser, vil kostnytteregnskapet kompliseres ytterligere. Hva er effekten av pengepolitikken på kostnadene en krise når den faktisk inntreffer? En høy styringsrente vil svekke økonomien, og potensielt føre til økte kostnader, fordi en svak økonomi er dårligere i stand til å håndtere en krise. På den andre siden vil en lav styringsrente bidra til en sterkere økonomi, men også en høyere gjeldsvekst. En økonomi med høy aktivitet basert på lånefinansiert etterspørsel vil være sårbar i møte med en krise. Det potensielle etterspørselsbortfallet er da større, når betjening av lån må prioriteres på bekostning av etterspørsel, hvis inntekten plutselig reduseres eller kredittilgangen faller bort. Det vil kunne forsterke en krise og gjøre den mer langvarig, sammenliknet med en økonomi med lavere gjeldsgrad, og tilsier at kostnadene ved en krise er lavere hvis en lykkes i å begrense kredittveksten, gjennom en høyere rente, før krisen inntreffer.

Til slutt er gevinsten av å lene seg mot vinden, og alle andre tiltak med hensikt å redusere sannsynligheten for kriser, vanskelig å måle og verdsette. Hva er verdien av en liten reduksjon i sannsynligheten for veldig store kostnader?

Frykt for å fyre opp

Sentralbanken i Norge inkluderer hensynet til finansiell stabilitet som et av tre kriterier for en god rentebane, i det såkalte ”robustetskriteriet”. Banken begrunner inkluderingen av dette kriteriet med at det vil kunne gi bedre utvikling i inflasjon, produksjon og sysselsetting over tid. Det skal veies mot hensynet til å nå inflasjonsmålet og ha en fleksibel inflasjonsstyring på kortere sikt.

Den norske styringsrenten har etter oljeprisfallet vært lav og bidratt til å fyre opp en svak norsk økonomi etter bortfall av etterspørsel fra petroleumsnæringen. Samtidig har boligprisveksten og husholdningenes gjeld skutt fart. Derfor har sentralbankens hovedstyre de siste rentemøtene latt

frykten for å ytterligere fyre opp finansielle ubalanser trumfe konvensjonelle pris- og produksjonshensyn i rentesettingen. De har valgt å lene seg mot vinden, og sette renten høyere enn det de burde ha gjort for å nå inflasjonsmålet, i frykt for at en lavere rente vil kunne øke sannsynligheten for en økonomisk krise.

Norges Banks vektlegging av finansiell stabilitet er ikke helt ukontroversielt. I debatten rundt de siste rentemøtene har noen økonomer har tatt til ordet for at pengepolitikken ikke har ansvaret for å dempe Oslos rekordhøye boligprisvekst, men at andre virkemidler må tas i bruk. Andre kritiserer banken for å ikke tilstrekkelig kommunisere hvordan rentebeslutningen påvirkes av de ulike hensynene, når pengepolitikken i større grad baseres på diskusjoner i et lukket møterom og mindre på regnestykker tilgjengelig for alle.

Samtidig begrunner hovedstyret sin varsomhet med en stor usikkerhet knyttet til veldig lave renter er stor. Hvis styringsrenten kan nå et nedre nivå hvor den ikke lenger virker, vil en lavere rente, som både øker sannsynligheten for krise og svekker sin egen evne til å rydde opp hvis en krise faktisk inntreffer, i beste fall gjøre inflasjonshensynet en kortsiktig bjørnetjeneste.

Umulig å forhindre

Kostnadene ved finanskriser er store. Derfor er den potensielle gevinsten av tiltak som reduserer sannsynligheten for dem, og omfanget hvis de faktisk inntreffer, stor.

Å lene seg mot vinden kan være nødvendig, i alle fall mens vi forsøker å fylle verktøykassen med nye verktøy. Det er imidlertid enklere sagt enn gjort. Krisesannsynlighet er vanskelig å observere, og effekten av nye makrotilsynstiltak foreløpig utestet. Samtidig er en krise i sin natur overraskende, og det er umulig å vite når, hvor og hva slags innsats som kreves for å forhindre dem og begrense omfanget av dem – når blåser det hardt nok til at vi står støtt, og faller vi mykt hvis vi blåser over ende?

The vague link between American Pale Ale and tax justice

Nata de Coco

“... we generally admire those who can escape taxes, were it not that the burden of this freedom falls with increasing weight on others.”
John Steinbeck, *Travels with Charley*

Just as one can be sure of death and taxes, one can also be sure that in modern societies there will be resistant in face of injustice. The morality of tax practices internationally has never been questioned as much as today. Is UiO paying attention?

Civil society vs High society

When the innocent are being imprisoned, we feel disturbed. When the guilty walk free, we feel outraged. When tax systems allow for payment avoidance as one more cost advantage of economies of scale, we should question the moral ground of those systems.

Organizations of the civil society do just that. Tax Justice Network is one of them. It is a global tax justice movement, present also in Norway, which advocates for changes in international taxation and for greater financial transparency. The list of issues on their agenda is too long for one article to explore in detail. But it should introduce some aspects of the problem in order to invoke an interest, especially among readers at the UiO. It will soon become apparent why.

Crippling development

The tax avoidance problem is one of social justice. In Europe, it has recently been inflamed by prolonged stagnation and austerity measures. What is now the problem of the Western societies has already long been a problem of the developing economies.

To discuss this, Tax Justice Network Norway and Kirkens Nødhjelp organized an open debate on the issue last December at Kulturhuset. Sigrid Klæboe Jacobsen, the leader of Tax Justice Network Norway, presented a report entitled *Survival of the Richest by European Network on Debt and Development*. The report has been published yearly since 2012 and follows Europe's legislative development towards greater tax transparency and fairness.

The authorities in the developing countries often find themselves outnumbered in resources when facing aggressive tax planning methods used by foreign investors. Usually the trade agreements between poor and rich countries secure preferential tax rules for the investors from the latter. However, missing the infrastructure needed to effectively tax their population, the developing countries depend more heavily on the corporate income tax. If that becomes increasingly difficult, the tax base must be broadened, often by regressive taxation. The costs are borne by the poorest.

Despite the real consequences tax avoidance has on millions of people, the interest of the public is still too negligible. This allows for a perpetuated interest of the tax avoiding companies. Sigrid in her speech noted that many would explain their disinterest by saying that international taxation was difficult to understand. But, as she points out, so is everything else. The renown of utter perplexity reaching impossible to grasp levels has been stigmatizing international taxation long enough. In practice this can be and is being purposely used as a smokescreen by tax avoiders. At the same time, the complexity of the system contributes to craving ever more resources being deployed on both the regulators' and the taxpayers' side.

As a part of research for this article, we interviewed Peter Ringstad, the advisor at Tax Justice Network Norway. He also talks about the overcomplicated ownership structures and the country-by-country reporting standard.

OBSERVATOR: Why do you think that tax injustice, despite its great damage to both the welfare state and the developing world, isn't given more attention in the public debate?

PETER HENRIKESN RINGSTAD: From my perspective, looking at the past almost 10 years, the attention is greater now than ever. I think that what we might need more of

Legal Immortality

“IN THE END, THERE IS A SIMPLE WAY OF EXPLAINING THE DIFFERENCE BETWEEN TAX AVOIDANCE AND TAX EVASION. THAT DIFFERENCE IS THE THICKNESS OF A PRISON WALL.”

is attention from the politicians. One of the reasons is the complexity. From media's perspective, it was difficult to grasp this complexity good enough. Nobody dared to write about it. It requires a lot of work to figure out the structure of a company with 200 subsidiaries. The media didn't feel they were able to understand these structures good enough to make a story of it. There was always the unclarity: What is this? What are we actually dealing with? When journalists didn't feel confident about their understanding of the story, many would be cautious to write something about it altogether.

O: It has changed.

PHR: After some time, we got some pioneers that cleared the way. Now we have the International Consortium for Investigative Journalists. In Norway we've had big tax cases but also corruption scandals, where tax havens played an important role.

O: Because the public understands corruption?

PHR: Also, the journalists have become much more willing to ask questions like: "Ok, but why is it so?". They ask why the subsidiary is placed in a tax haven, who is involved? Now more and more journalists are competent and confident enough to write about it. Correspondently, it has been a political problem as well. When it comes to financial regulations and tax policy, the attitude was the following: This here is so immense and complex that only those involved in the business can comprehend it. Politicians shouldn't therefore tinkle with a system which they do not understand. This view was evident before the financial crisis, for example, when the regulation of financial instruments was too complex for the lawmakers. The politicians were left to think that they could not regulate it. That, of course, was used to the full extent by bankers and lobbyists. They came in saying that this is something only they knew well enough. Any intervention from the politicians would destroy everything. This has become one of the biggest changes after the financial crisis. The politicians understood that the financial sector did not regulate itself. Something very similar has become apparent in tax regulation. Politicians became increasingly aware that intervention is necessary. However, the action so far has been rather tentative. How will the industry react to new requirements on reporting additional data to the tax authorities?

O: So the politicians are not considering extra fees or higher taxes. Requesting more information from the international

corporations is enough to make them anxious?

PHR: This is the argument we usually get from the politicians – that this new obligation could affect Norwegian companies negatively. One does not want to impede their competitiveness abroad. However, this argument often seems to be abused. Take the case of the Action 13 of BEPS: Country-by-Country reporting, the OECD requirement to produce numbers on a company's economic activity in each of the countries it operates in. It is relatively cheap for the big international corporations to report this information. Therefore, it becomes difficult to imagine a scenario in which a company operates with such small margins that reporting is what would make it loose to its foreign competitors. So if it is not the additional costs of reporting that opts against more openness, but rather the impossibility to continue with practices that are illegal or at least ethically unjustifiable, then you're suddenly arguing that the Norwegian companies need to be able to break the law in order to compete. This argument cannot hold.

O: It is as if Therese Johaug would defend herself against the doping allegations with saying that everybody does it, so she has to do it as well in order to be able to compete?

PHR: Now, I haven't exactly been following the story...

O: That's ok, we can cut it.

PHR: But... I think that what is the most symptomatic with the politicians is that they are not used to be strict with the business world. The argument of putting Norwegian companies behind their international competitors is still a standard one. I think this shows how they are not used to assessing the real circumstances that actually hurt Norwegian businesses, and what is perhaps not as harmful as the business claims.

O: How much longer do you think that the politicians can continue to use this argument?

PHR: It seems like the businesses are adjusting quicker than politics does. What we observe is that the main tax advising companies like PwC and KPMG, or the so-called Big Four, are adjusting their services to help companies become more transparent. They also communicate to their clients that they should prepare for more openness. It looks like the business knows and accepts that this standard is becoming a reality.

Legal immorality

It is true that the OECD's press for country-by-country reporting has not been in vain. Still, the fine line between the illegal (tax evasion) and the merely immoral (tax avoidance) is being abused for the sake of shareholders' profit. In the end, there is a simple way of explaining the difference between tax avoidance and tax evasion. That difference is the thickness of a prison wall. Unfortunately, not often do we see those operating in the fiscal grey zones facing the literally dimension of that metaphor. It is only recently that the Brazilian Lava Jato corruption inquiry led to the arrest of Jurgen Mossak and Ramon Fonseca, the owners of the infamous law firm that unwillingly provided the documents which became known as Panama Papers. At the same time, whistleblowers that stood back Luxembourg Leaks face imprisonment. The two PricewaterhouseCoopers employees who leaked the documentations on the controversial Advance Pricing Agreements are still appealing against the suspended jail sentences they got last year. The journalist who broke the LuxLeaks case is also being prosecuted. What are APAs and why are those putting them in the spotlight being persecuted for it?

Race to the bottom

Advanced Pricing Agreements (APAs) are controversial tax schemes between tax authorities and a multinational enterprise. For those reading this, APA probably means nothing more than American Pale Ale. That could be due to the fact that prior to the Luxembourg Leaks breaking in 2014, the public knew close to nothing about APAs.

PwC presents APAs as "help" for the taxpayer. That help is offered for resolution of transfer pricing issues. Transfer pricing describes the methodology according to which different subsidiaries of the same company trade with each other. Often transfer pricing becomes transfer mispricing, allowing the company to shift profits to the low tax authority, causing a regulatory deficit and allowing for tax avoidance.

In the documentary *The Price We Pay* by Harold Crooks (recommended!), Tax Justice Network warns the viewers: "In the next decade, lobbyist will try to abolish the corporate tax". The development of corporate tax rates is a continuously downward sloping line. In 2016, Norway lowered its corporate tax rate from 27 to 25 % in order to "meet the international standards" and become more "competitive". APAs contribute to this race to the bottom.

Once signed, APA allows the taxpayer, let's call him Mr. Gougle, to replace "traditional examination process", meaning transfer pricing audits conducted by the authorities, with a voluntary chosen transfer pricing method. According to the abovementioned report, APAs (dubbed "sweetheart deals" by the authors) allowed some of the companies to lower their actual tax rate to less than 1%. Effect? The number of APAs has grown by 160% between 2013 and 2015. Especially in Luxembourg, the number of such deals skyrocketed after the LuxLeaks scandal, almost as if that huge international fiscal scandal had a marketing-like effect.

Indifferent future policymakers

The matter of global tax justice is grave since we are looking at the future of public services, the future of developing world and the very base for the welfare state. This is why Norway should be especially involved, something that Tax Justice Network Norway can confirm. Instead, University of Oslo's graduate students are somewhat uninterested in the matter, according to Peter Ringstad:

O: Where does Tax Justice Network Norway come in?

PHR: I like to think that the reason why we are mostly appreciated is that we create a forum for different interested actors to communicate and learn from each other. We organize conferences and write reports together with other organizations, most recently with Finans Norge. We cooperate with Chr. Michelsens Institutt and Skatteetaten. We guide students in writing their master dissertations, about 30 each year. However, the students from the University of Oslo are fairly underrepresented. There is also no one at the Department of Economics, as far as I know, who does research about it. Meanwhile at the law department at UiO, at BI, NTNU, and NHH especially, people are interested. It is therefore quite apparent that the Department of Economics at UiO has not shown an interest.

O: Maybe our publication will change this? Thank you, Peter.

PHR: You're welcome.

Petter Ringstad

Advisor at Tax Justice Network Norway

Intervju med instituttleder Steinar Holden

Observator har intervjuet instituttleder Steinar Holden i forbindelse med den store studentundersøkelsen han har gjennomført etter at han ble instituttleder i 2016, som kartlegger hva studentene selv mener om samfunnsøkonomistudiet ved UiO.

Observator har intervjuet instituttleder Steinar Holden i forbindelse med den store studentundersøkelsen han har gjennomført etter at han ble instituttleder i 2016, som kartlegger hva studentene selv mener om samfunnsøkonomistudiet ved UiO.

Resultatene fra undersøkelsen ble lagt frem av instituttlederen selv under på Radikalt økonominettverks arrangement ”Pils med professor”. Først og fremst mener Holden at undersøkelsen viser at de fleste studentene er godt fornøyde med kvaliteten på studiet. Vanskelighetsgraden ble rapportert høyere på masterstudiet, og ukentlig timer tilbragt på lesesalen dertil høyere blant masterstudentene. Holden trakk frem en lav studiefinansiering som en mulig årsak til det lave timeantallet hos bachelorstudentene, som gjør det vanskelig å studere på fulltid.

Studentmiljøet scoret noe høyere blant bachelorstudentene. Holden er fornøyd med den innsatsen linjeforeningen gjør, og mener at den moderate scoren trolig er et Oslo-fenomen som gjelder mer generelt i hovedstaden enn kun på samfunnsøkonomistudiet.

Videre kom det frem i undersøkelsen at studentene ønsket seg et større utvalg emner på

bachelornivå, at anvendt teori burde inkluderes i flere emner, sammen med eksempler og diskusjoner om teorien samsvarer med virkeligheten. Mange studenter ønsker også løsningsforslag til seminarer- når all tiden i seminarene blir brukt til å skrive av tavlen, blir det lite tid til diskusjon. Da har uheldige insentivirkninger som gjør at færre møter opp i seminar mindre betydning. Flere studenter rapporterte dessuten at de var overrasket over hvor sentralt matematikk er i studiet, og mener de ikke var tilstrekkelig informert om dette før de begynte.

Noen dager etter Pils med professor fikk Observator audiens på Holdens kontor for å gjøre et intervju. Instituttlederen hadde nettopp sett at VM gullet i 15 km klassikk intervallstart glapp for Johnsrud Sundby, til fordel for finske Livo Nikanen, men han var allikevel i godt humør. Holden er selv tidligere redaktør i Observator, og hadde satt av god tid til å svare på spørsmålene vi hadde.

På spørsmål om hva Holden selv syntes om undersøkelsesresultatene, svarte han at flere ting var interessante; enkelte kurs skal instituttet gjøre noe med, noen

grunnet vanskelighetsgraden, andre fordi de ikke passer så godt med andre kurs. Alt i alt har han fått et bedre bilde av hva studentene mener, selv om undersøkelsen bekreftet noe av det han mistenkte fra før.

Holden ble leder for økonomisk institutt i 2016. I forhold til den vante professorhverdagen, sier han, ikke uventet, at livet som instituttleder inneholder mye administrasjon. I januar og februar er det spesielt ansettelsesprosessen av nye professorer som har tatt mye tid, med mange intervjuer. Kampen om de beste kandidatene er vanskelig, og universitetet prøver å tilpasse seg den internasjonale konkurransen. De beste kandidatene får ofte korte tidsfrister på å akseptere tilbud fra de beste universitetene. Dette forteller Holden er i stor kontrast til hvordan ansettelsesregimet var tidligere, da en bedømmelseskomite kunne bruke måneder på å bestemme hvem som fikk tilbudet.

På spørsmålet om hva instituttet vektlegger mest av forskning og undervisning når de ansetter er Holden klar: Det er forskning som er det viktigste kriteriet. Det er også der de har best informasjon om kandidatene. Dog må alle søkerne gi et jobbseminar, der deres evne til å presentere på en god måte blir vektlagt. For selv om forskning er viktigst ved ansettelser, påpeker Holden at også undervisning er en viktig del av jobben som professor eller amanuensis.

Holden forteller at han ønsker seg flere på instituttet som driver med empirisk arbeid, gjerne med mikrodata eller store datasett, et voksende felt innenfor faget. Det håper han også vil kunne påvirke tilbudet av kurs i denne retningen.

Den siste tiden har det vært stor debatt rundt forskningsavdelingen til SSB, som Observator skriver om i en egen artikkel. Også Holden var blant publikum da Rethinking Economics arrangerte debattkveld på U1 mellom professor Kjetil Storsletten og den SSB forskeren Ådne Cappelen. Debatten gikk forholdsvis hardt for seg, og det var naturlig å spørre lederen på økonomisk institutt om hans tanker rundt debatten.

Holden forklarer bakgrunnen for debatten slik han ser det: Regjeringen har oppnevnt et statistikklovutvalg, ledet av dekan og tidligere instituttleder på Økonomisk institutt, Nils-Henrik von der Fehr, som blant annet skal se på om SSB skal drive med

forskning eller ikke. Omtrent samtidig har SSB satt ned et eget utvalg for å gi dem råd om forskningsstrategi. Dette interne utvalgets vurdering og anbefalinger kunne være relevant for Statistikklovutvalgets rapport og oppfølgingen av denne.

Holden, med flere, tenker at det interne utvalget har lagt sterk vekt på at SSB skal publisere på et høyt internasjonalt nivå, blant annet begrunnet med at dette er et mål i byråets forskningsstrategi.

Selv mener han at det er viktig å få frem at når en professor tenker på forskning på høyt internasjonalt nivå, er det ikke nok at forskningen har god kvalitet, i den forstand at den bruker gode metoder slik at man kan tro på resultatet. Den må også være innovativ. For en institusjon som SSB, kan forskning om norske forhold være verdifull så lenge den er gjort på en god måte og man kan stole på resultatene, uten at det nødvendigvis kreves at den er innovativ. Derfor mener Holden at SSB bør fortsette å drive anvendt forskning om norske forhold, av

“Det er forskning som er det viktigste kriteriet. Det er også der de har best informasjon om kandidatene.”

god kvalitet, med troverdige resultater som er av interesse. Man bør legge mer vekt på å publisere i internasjonalt a n e r k j e n t e tidsskrifter, men ikke

nødvendigvis i de aller beste tidsskriftene.

Debatten har ikke bare dreiet seg om forskningsstrategien til SSB, men også om den store makromodellen KVARTS, som SSB bruker i sine analyser av norsk økonomi. KVARTS er i stor grad basert på prinsippene i de enkle Keynes-modellene Holden selv underviser om i innføringskurset i makroøkonomi. Holden sier at han er positiv til KVARTS, fordi den er nyttig til å analysere utviklingen av norsk økonomi.

Som eksempel viser han til at den ble brukt da han ledet et utvalg om lønnsdannelse i 2013. På oppdrag for utvalget gjennomførte SSB en analyse rundt virkningene av et oljeprisfall på norsk økonomi. Da oljeprisen falt et halvt år senere, stemte KVARTS analyse i stor grad med hva som faktisk har skjedd. Den beskrev sentrale mekanismer som bidro til at lønnsdannelsen fungerte på en god måte, noe som var svært nyttig for Holdens utvalg.

I en artikkel i VG utdypet partene i arbeidslivet at en omorganisering av SSB kan ødelegge grunnlaget for trepartssamarbeidet. Her er Holden klar på at trepartssamarbeidet ikke er avhengig av KVARTS spesielt,

“Likevel, makroøkonomi er mer enn bare økonomiske kriser.”

men at SSB og forskingen deres er viktige for det tekniske beregningsutvalget (TBU) sentralt under lønnsforhandlingene. Dermed er det viktig for trepartssamarbeidet at det finnes folk i SSB med arbeidsvilkår som kan utføre denne jobben.

Det er ikke bare rundt SSB det har stormet den siste tiden. Også samfunnsøkonomi som fag har vært utsatt for stor kritikk, spesielt fra studentorganisasjonen Rethinking Economics. Holden har flere ganger stilt opp og forsvart både faget og Økonomisk institutt. Et eksempel på hva fagkritikerne har ønsket seg, er mer anvendelse av økonomen Hyman Minskys teorier. Vi spør Holdens om hans tanker om Minsky, som vi i Observator oppfatter som en av Rethinking Economics helter.

Holden presiserer at også mange økonomer innen det såkalte “mainstream” mener Minsky har gitt verdifulle bidrag til litteraturen om finanskriser. Hvis man skal ha et kurs om økonomiske kriser, mener han at det ville være naturlig å også gå gjennom Minsky sine teorier. Likevel, makroøkonomi er mer enn bare økonomiske kriser. Selv om temaet er viktig, blir det derfor mindre tid til Minsky. Holden har selv forsket på valutakriser og virkning av kredittvurderingsbyråer, men ikke med Minskys teorier.

Økonomiske kriser står likevel ikke høyest på forskningsagendaen til økonomisk institutt. Det er også blitt Observator fortalt at det samme gjelder pengepolitikk, da Handelshøyskolen BI blitt kjent for å ha det største forskningsmiljøet på dette feltet.

Holden er enig i at BI har flere dyktige forskere innen pengepolitikk. Økonomisk institutt lyser på sin side ut åpne stillinger uavhengig fagfelt, så hva som forskes på avhenger av hva de beste søkerne jobber med. Instituttet har flere meget dyktige makroøkonomer, men de jobber i liten grad med pengepolitikk. Når det gjelder undervisning, påpeker Holden at instituttet gir god utdanning for studenter som har lyst til å jobbe med pengepolitikk. Dels gjennom kurset Monetary Policy, med styremedlem i sentralbanken, Nina Midthjell, og dels gjennom økonometri- og makrokursene på masternivå.

Også pensumet i økonomifaget, og spesielt de amerikanske lærebøkene, har fått mye kritikk i det siste. Holden har på sin side høstet mye ros av kritikerne, som sammen med bl.a. professor Jon Vislie har skrevet flere bøker om økonomi på norsk. Dette mener Rethinking er et positivt bidrag til pluralismen de savner i faget. Holden oppfatter det ikke som et problem at man bruker de samme amerikanske lærebøkene på ulike universiteter, men ser på det heller som en fordel så lenge bøkene er gode.

Når det gjelder hans egen innføringsbok i makroøkonomi, mener han at det er bra å ha en bok på norsk i begynnelsen av studiet, slik at man lærer å skrive og snakke om faget med norske fagtermer. Etter hvert må man over til engelsk, fordi man også må lære de engelske termene, og fordi han mener det ville være lite hensiktsmessig å lage gode norske bøker på et høyere nivå. Han påpeker at også instituttets folk skriver på engelsk når de skriver på et høyere nivå.

I Holdens innføringsbok lærer man at arbeidsledigheten i Norge måles på to ulike måter: Den registrerte ledigheten hos NAV og ledigheten rapportert i SSBs Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU). Den siste tiden har de to ulike ledighetstallene avviket ganske markant, noe flere økonomer har strevet med å forklare. Da vi spurte Holden om han hadde en forklaring, svarte han at AKU fanger opp mange som ikke melder seg på NAV, fordi de ikke har krav på arbeidsledighetstrygd. Dette gjelder for eksempel en del unge arbeidstakere. Han påpeker også at NAV fanger opp noen som ikke AKU fanger opp, men siden AKU har den høyeste ledigheten, er det naturlig at flest ikke fanges opp av NAV.

Dette tok oss videre til Holdens synspunkter om norsk økonomi, som han syns er forbausende robust med tanke på at vi er et lite land, veldig avhengig omverden. Noe av æren for dette gir han vår håndtering av oljeformuen. Mye av årsaken ligger i en fornuftig konstruksjon av handlingsregelen, et inflasjonsmål og en flytende valutakurs som har fungert godt, samt en velfungerende lønnsdannelse, forklarer han.

I tillegg mener han at både offentlig sektor og privat næringsliv er gjennomgående velfungerende i Norge. Alt dette har gjort at vi er i en veldig gunstig posisjon sammenliknet med andre land. At handlingsregelen er endret fra fire til tre prosent av avkastingen til fondet, tror Holden er fornuftig, da han mener det vil være lite sannsynlig å få fire prosent realavkastning fremover. Selv tre prosent syns han kan være optimistisk. Også økningen i aksjeandelen til 70 prosent av fondet er Holden enig i. Han har inntrykk av at det er en forståelse både i det politiske systemet og blant folk flest, for at det er risiko i dette, men at en større aksjeandel samtidig vil gi høyere forventet avkastning, og dermed trolig være lønnsomt på lengre sikt.

Det er ikke bare handlingsregelen og oljefondets aksjeandel som endres. Holden forteller at finansdepartementet har satt ned et utvalg som skal modernisere forskriftene om pengepolitikken, og at han selv skriver et notat til Finansdepartementet der han anbefaler dem å endre inflasjonsmålet til Norges Bank. Holden ønsker at et mål om høy sysselsetting skal inkluderes i inflasjonsmålet, slik det er i USA. I dag er målet begrenset til at sysselsettingen skal være stabil. Dette mener han er basert på en tanke om at pengepolitikken kun har en midlertidig effekt på sysselsettingen, og dermed ikke kan påvirke gjennomsnittlig sysselsetting over tid. Dette mener Holden er feil, da han tror en effektiv pengepolitikk i lav- og høykonjunkturer vil dempe konjunkturerne, og at dette vil kunne gi høyere gjennomsnittlig sysselsetting over tid.

Ikke bare norsk økonomi, men også Økonomisk institutt har forandret seg en del siden Holden selv studerte her. Den mest slående forandringen er at det har blitt mer internasjonalt. Da Holden ble ansatt, var gjennomsnitts fartstid i utlandet ett til to år, mens det nå er mange som har betydelig lengre opphold i utlandet. Det er også mange flere utenlandske ansatte på instituttet enn hva det var tidligere. Den eksterne finansieringen utgjør nå en andel på drøyt 40 prosent av kostnadene til instituttet, som også er langt høyere enn hva det var før.

Instituttlederen blir tankefull når vi spør om hvilke fag han likte best da han studerte samfunnsøkonomi. Til slutt kommer han frem til at kurset Makroøkonomisk planlegging (holdt av Steinar Strøm som de fleste av dagens studenter kjenner best som Vislies medforfatter) måtte bli blant de fagene han syntes

var mest interessant.

Tidligere utgaver av Observator viser at kritikk av økonomifaget ikke er noe nytt Rethinking Economics har funnet på, men at kritikk av faget også var et debatttema under Holdens studietid. Det falt derfor naturlig å spørre professoren om hvilke økonomiske teorier han selv syns er vanskelig å akseptere. Holden mener at problemet sjelden er teorien i seg selv, men heller hva den brukes til. Det er få tilfeller hvor han har et problem med teorien i seg selv, men det finnes likevel et unntak, forteller han: ”The Fiscal Theory of the Price Level”, er en teori Holden mener at man med fordel kunne lagt bort og glemte! Dette var for Observators utsendte en ukjent teori, så Holden utdyper;

The Fiscal Theory of the Price Level går ut på at det er finanspolitikken som bestemmer utviklingen i prisene. For eksempel, hvis myndighetene har planlagt en finanspolitikk som innebærer store underskudd fremover, og man forutsetter at denne politikken ikke fører til en statsgjeldskrise, må politikken føre til at prisene stiger så mye av realverdien av offentlig gjeld ikke blir for stor. Dette omtaler Holden som å ”sette kjerra foran hesten”. Det er ingen direkte virkning fra finanspolitikk

til prisnivå, da inflasjonen på verdensbasis i betydelig grad blir bestemt av lønnsveksten, som igjen i stor grad bestemmes av aktivitetsnivået. Sentralbanken kan gjennom en aktiv pengepolitikk styre aktivitetsnivået, og dermed styre inflasjonsutviklingen, men finanspolitikken i

seg selv ikke styrer ikke prisnivået.

Utover dette er Holden som nevnt klar på at spørsmålet først og fremst er rundt anvendelse av teorien. Man må bruke teorier som er egnet for problemstillingen, der hovedresultatene ikke avhenger av forutsetninger som er problematiske, og som fører til at teorien gir en feil beskrivelse av problemstillingen man ser på. Problemet er altså ikke teoriene i seg selv, men anvendelsen av teorien i spesifikke sammenhenger.

Det har i den siste tiden også vært mye skriverier om hvordan kunstig intelligens og robotisering kommer til å ta over stadig flere arbeidsplasser. Vi spurte Holden om han tror at også jobbmulighetene for samfunnsøkonomer er truet av teknologisk utvikling.

«Nei, det tror jeg ikke» er svaret vi får, før han utdyper:

KOMMENTAR TIL EKSAMENSBE SVARELSE AV STEINAR HOLDEN

Dette er en svært fyldig og god besvarelse. Det er imponerende hvor mange relevante momenter Steinar har rukket å belyse på den begrensede tiden.

En såpass god besvarelse som denne kan virke "skremmende" på enkelte studenter som finner en slik prestasjon klart utenfor eget mulighetsområde til eksamen. Jeg vil derfor starte min kommentar med å peke på hvor en kunne forenkle/forkorte uten at besvarelsen ville blitt vesentlig forringet:

1. Del IV om bedriftens tilpasning kunne gått mer direkte løs på å definere målfunksjonen som en konkav nyttefunksjon av profitten. Videre gir ikke putty-clay behandlingen noe særlig utover en "vanlig analyse".
2. Hvis en likevel skulle ha med en putty-clay analyse kunne en ha nøyd seg med en 1-periode analyse. Det viktige poenget er at mengden av realkapital og forholdet mellom andre faktorer og realkapitalen må besluttes før prisene på disse faktorene og produktprisen kjennes.
3. Det er o.k. å begrense seg til tilfellet med enten usikker produktpris eller usikker faktorpris.
4. Det er lite å vinne på å ha med mer enn en variabel faktor med bruk bestemt etter at den usikre prisen er blitt kjent.
5. Analysen av investeringsbeslutningen over to perioder (siste del av del IV) gir selvsagt uttelling, men besvarelsen vil bli litt godt honorert også uten denne delen.

besvarelse som den
større de

Holden holder for tiden et foredrag om robotisering og konsekvensene dette har på arbeidsplasser, men han tror ikke samfunnsøkonomer er spesielt truet. Tvert imot mener han at samfunnsøkonomer kan ta i bruk informasjonsteknologi og gjøre jobben sin på en bedre måte. For eksempel kan prognosearbeid bli mer automatisert, men det behøver ikke medføre at færre vil drive med prognosearbeid, kanskje tvertimot.

Mange arbeidsoppgaver som kan erstattes ved robotisering, men Holden mener at dersom man ser på antall arbeidsplasser, er det ofte finansieringen som er problemet, ikke den teknologiske utviklingen. Utviklingen i mediebransjen er et godt eksempel, i følge Holden. Det er ikke det at journalistene kan effektivisere jobbene sine som har ført til færre journalister, men sviktende finansiering på grunn av fallende annonseinntekter, fastslår han. De fleste samfunnsøkonomer er ansatt i bedrifter han regner med at også i fremtiden vil ansette mange samfunnsøkonomer. Det er altså ikke slik

at vi utdannes forgyeves på Økonomisk institutt, skal vi tro instituttlederen, og godt er det.

Mot slutten av intervjuet spør vi instituttlederen om han har en favorittøkonom. Holden forteller at det er flere han setter høyt, men trekker frem Oliver Blanchard som en økonom han mener er en veldig sterk teoretiker, som samtidig har en stor forståelse for å anvende problemstillinger. Vi avslutter der vi startet, med studentevalueringen. Holden forsikrer oss om at de har tenkt å gjøre en del endringer på studiet, spesielt når det gjelder struktur og innhold. Dette håper han skal føre til at studiet blir bedre. Til slutt oppfordrer han studentene til å komme med tilbakemeldinger på hva som er bra og hva som bør gjøres bedre, da dette er helt avgjørende i arbeidet.

Vi i Observator takker Holden for at han tok seg tid til intervjuet og ønsker han lykke til med de endringene han ønsker å gjennomføre.

Økonomifaget gjennom 100 år

Andreas Skulstad

Keynes + Hayek
Forfatter: Andreas Hardhaug Olsen
Utgiver: Civita, 2015

Andreas Hardhaug Olsens Keynes + Hayek bruker Keynes og Hayeks resesjonsdebatt på 1930-tallet som bakteppe for å gi en mer eller mindre generell idéhistorisk gjennomgang av økonomifaget gjennom det 20. århundret.

Bokforside

Andreas Hardhaug Olsens Keynes + Hayek bruker Keynes og Hayeks resesjonsdebatt på 1930-tallet som bakteppe for å gi en mer eller mindre generell idéhistorisk gjennomgang av økonomifaget gjennom det 20. århundret.

Boka er tung å lese. Forfatteren selv er ikke økonom, men idéhistoriker, hvilket antakeligvis forklarer hvorfor en del av de teoretiske forklaringene er skrevet unødvendig kronglete og vanskelig – for øvrig uten en eneste likning eller figur. Samtidig er det kanskje nettopp det at denne boka er skrevet av en idéhistoriker og ikke en økonom, som gjør den så interessant.

Selv kaller Olsen seg for det han i innledningen betegner som bastard Austrian – med den østerrikske skolen som fundament, men anser Keynes mer relevant når det kommer til å forklare dype depresjoner. Boka fortelles gjennom disse brillene, ved blant annet å prøve å fremme dette synet, noe jeg synes den kunne klart seg uten. Det er ikke først og fremst Keynes og Hayeks evne til å forklare dagens økonomiske krise som etter min vurdering er det interessante ved boka, men den fyldige presentasjonen av paradigmen og paradigmeskiftene innenfor økonomifaget de siste 100 årene. Forfatterens evne til både å samle og organisere litteraturen og teoriene på feltet er imponerende.

Om resesjoner renser økonomien
Gjennomgangen av debatten mellom Keynes og Hayek er naturlig nok et av de viktigste og mest interessante områdene i boka. Debatten ble innledet med at Hayek i 1931 publiserte en 26 sider lang bokanmeldelse av Keynes A Treatise on

Money (1930) i tidsskriftet *Economica*. I denne boka skrev Keynes at Storbritannias kroniske stagnasjon og høye arbeidsledighet fikk han til å tvile på klassisk økonomisk lære om at økonomien over tid ville søke seg mot likevekt. Økonomien hadde stabilisert seg på et lavt punkt og trengte en politisk initiert «gnist» for å komme i gang igjen. I bokanmeldelsen kritiserte Hayek Keynes for at det å holde kjøpekraften kunstig høy gjennom kredittvekst, slik Keynes foreslo i sin bok, bare ville forlenge depresjonen, og at nedgangen i seg selv var nødvendig for å finne den nye likevekten.

Hayeks standpunkt kommer fra den østerrikske konjunktursyklusteorien formulert av økonomen Ludwig von Mises i *The Theory of Money and Credit* (1912). Han skrev at når mengden midler til utlån utvides til mer enn de oppsparte midlene, oppstår inflasjon, og vekstperioden i syklusen innledes. Under vekstperioden kanaliseres investeringer til områder som ikke er lønnsomme i det tidspunktet renten stiger opp igjen. Dette skyldes at den økte tilførselen av penger ikke virker nøytralt på økonomien, men endrer de relative prisene. Arbeidskraft vil da være utdannet for formål det kan vise seg å egentlig ikke være noen etterspørsel etter. Da vil arbeidsledigheten stige og kapital bli liggende. Lavkonjunkturer vil, ifølge Mises teori, derav rense økonomien for feilinvesteringer. Som konsekvens av dette trekker den østerrikske skolen konklusjonen at de vil avskaffe sentralbankordningen.

Diskusjonen mellom Keynes og Hayek fanger opp en helt sentral konfliktlinje som kansk-

“Selv kaller Olsen seg for det han i innledningen betegner som *bastard Austrian*”

jeg kan hevdes å være vel så verdimeslig som økonomifaglig. I boka sammenligner Olsen økonomiske resesjoner med en defekt maskin: skyldes defekten noe iboende i maskinen selv, eller at noen (les: staten) kaster sand i den? For Keynes evner ikke økonomien på egen hånd å komme seg ut av kriser og trenger derfor statens hjelp, for Hayek er det nettopp statens tukling som gjør at kriser oppstår i utgangspunktet. Helt konkret dreier debatten seg for Hayek om penger er nøytrale eller ikke.

Paradigmeskifte på 1970-tallet

En annen viktig hendelse i boka var den kraftige reaksjonen på den keynesdominerte etterkrigsperioden. Etter at den keynesianske epoken for alvor befestet seg da Keynes utga boka *The General Theory of Employment, Interest and Money* i 1936, hadde den etter krigen så godt som utradert alle andre skoler. Keynesianerne hevdet å ha knekt arbeidsledighetskoden: så lenge man var villig til å akseptere litt inflasjon kunne man oppnå full sysselsetting, et resultat kjent som Phillips-kurven. Fra 1964 skjedde det derimot noe uventet, da inflasjonen begynte å stige og lå mot slutten av 70-tallet på 13% i USA, samtidig som arbeidsledigheten var høy. Denne nye tilstanden, kombinasjonen av høy arbeidsledighet og høy inflasjon, såkalt stagflasjon, kunne ikke forklares i Phillips-kurven og svekket keynesiansk teori.

Utdelingen av nobelprisen i økonomi til Friedrich Hayek i 1974 står som selve symbolet på dette paradigmeskiftet. Kritikken mot den keynesianske skolen ble ledet av Milton Friedman og den nyklassiske skolen, der målet var å gjenoppbygge makroøkonomi med mikroøkonomisk teori. Samtidig endret økonomen Rob-

ert Lucas endret makroøkonomisk analyse, med sin hypotese om rasjonelle forventninger. Han hevdet at markedsaktører baker informasjon om eksisterende politikk inn i sine forventninger. Pengepolitikken ender derfor til syvende og sist bare opp med å produsere inflasjon, til gitt arbeidsledighet.

Som svar på Keynes-kritikken oppsto den Nykeynesianske skolen på 1980-tallet. De svarte Lucas kritikk ved å vise til at selv om aktørene har rasjonelle forventninger, fører tregghet i prisene og andre markedssvifter til konjunktursvingninger og arbeidsledighet.

Blanding av innsiktene fra nykeynesiansk og nyklassisk skole danner den neoklassiske syntesen. Det er her vi står i dag. Dette er godt illustrert av den aktuelle Cappelen-Storesletten-debatten, som handler om SSB skal ta i bruk mikrofunderte DSGE-modeller i sine makroanalyser eller ikke.

En viktig innsikt fra boka er erkjennelsen av at økonomene i det forrige århundret opererte innenfor sine paradigmer. De nye teoriene ble utviklet som en reaksjon på de til enhver tid gjeldende synene, og oppsto i kampen mellom konkurrerende skoler. Det er også interessant å se hvordan historiske hendelser, da særlig økonomiske kriser, har vært viktige drivere i utviklingen av nye faglige innsikter. Som samfunnsøkonomistudent på Blindern, hvor Keynes er mer en figur man erindrer fra historiefaget på ungdomsskolen enn fra forelesningssalene, er Olsens bok derfor en etterlengt en.

6 i heisen

Ingeborg Flaten Gunstad

Sist gang et nytt nummer av Observator så hyllene på Blindern, var i 2013. Det har gått fire år siden den gang, og til tross for at mye har skjedd siden da, er det nesten like spennende å diskutere alt som ikke har skjedd eller forandret seg. Et raskt googlesøk på «Norge 2013» gir oss en oversikt over hva som var de store høydepunktene dette året: det var blant annet flom i Gudbrandsdalen, rettsak mot Rune Øygaard og den 25. juni ble Se og Hør felt av PFU for å ha brutt god presseskikk i flere av deres reportasjer om

kongefamilien. Fire år har gått, men fire år ikke mye. USA har kanskje gått fra Obama til Trump på denne tiden, men flommen i Gudbrandsdalen kommer og går, mens PFU's liste over saker mot Se og Hør består. Vi er nysgjerrige, hva gjorde studentene på SV i 2013? Og hva tenker de om dagens økonomiske situasjon? Er de optimistiske, eller ser de med gru på økonomien relativt til hva de gjorde i 2013?

1. Malin Løvereide, 23 år, samfunnsøkonomi

- 1) Da var jeg mye full hjemme i Fredrikstad og på Tryvann.
- 2) Ganske optimistisk, men det som bekymrer meg dypt er prisstigningen på Smash.

2. Aysha Cokia, 24, kriminologi

- 1) I worked full-time in a shoe shop in England.
- 2) With respect to England, I am very pessimistic, especially because of Brexit. But I really don't know.

3. Emil Lindström, 25, samfunnsøkonomi

- 1) Jeg studerte økonomi i Sverige.
- 2) Veldig optimistisk!

4. Lea Tallerud, 22, fransk

- 1) Gikk siste året på videregående, og var russ.
- 2) Vel.. å kjøpe mat på SIO er forferdelig dyrt. Rett og slett.

5. Eirik Rønning Strand, 22, samfunnsøkonomi

- 1) Jeg gikk ut av videregående i 2013.
- 2) Vanskelig å si, da jeg tenkte mest på russetiden i 2013 og ikke økonomi.

6. Bjørn Slettan, 23, samfunnsøkonomi

- 1) I 2013... da... gikk jeg på folkehøgskole i Stavern.
- 2) Må rett og slett si jeg er ganske pessimistisk. Se bare på hvor dyrt Ben & Jerrys iskrem har blitt.

1.

2.

6 i heisen

Spørsmål 1: Hvor var du/hva gjorde du i 2013?

Spørsmål 2: Relativt til 2013, hvor optimistisk er du på vegne av økonomiens tilstand i dag?

6.

5.

3.

4.

Bidragstere

Redaktører

Oskar Randen
Oskar Dønnum

Layout

Balder Bryn Morsund

Administrasjon

Ole Andreas Sørhuus - Økonomi
Mikkel Riiser - PR
Ingeborg Flaten Gunstad - Sosialt
Vera kvisgaard - Korrektur

Skribentstall

Oskar Randen
Mikkel Riiser
Ingeborg Flaten Gunstad
Vera kvisgaard
Nata de Coco
Andreas Skulstad
Ole Myrnes
Eirik Rønning Strand

Utgitt med støtte fra

Økonomisk institutt ved
Universitetet i Oslo

Opplag

400 eksemplarer

Trykk

BK grafisk

Redaksjon avsluttet

24.03.17

Observator

Tidsskrift for studenter og kandidater
i samfunnsøkonomi

ØKONOMIENS TILSTAND

*Moltke moes vei 31
Oslo, Oslo, 0851
tidsskrift.observator@gmail.com
www.foreninger.uio.no/observator*